

משחקים מותאמים לילדים עם לקות ראייה או עם עיוורון

יעל ראוך מנהלת הדרכה ופיתוח עמותת אלי"ע, דורית כהן- גלר מנהלת מקצועית גיל הרך מגדל אור

אנחנו משחקים עם התינוק שלנו כבר מהשבועות הראשונים לחייו, דרך המשחק הפעוט לומד להכיר את גופו, מפתח יכולות חברתיות ורגשיות, לומד להכיר את עצמו ואת הסביבה ומפתח יכולות שפתיות ותקשורתיות. דרך המשחק, ההנאה ממנו והיותו כלי ללמידה נוכל לייצר לילדים עם לקות ראייה הזדמנויות שונות ומגוונות להשתתפות בחיי היום יום ולהתפתחות.

עמותת אלי"ע ומרכז מגדל אור רואות חשיבות רבה בקידום פעוטות וילדים עם לקות ראייה או עם עיוורון והנגשת המשחקים עבורם לעידוד ההשתתפות, העצמאות ההתפתחות האישית וההנאה.

עם הזמן הפעוט גדל ומתפתח ובהתאם מתפתחים ומשתנים הצרכים והיכולות שלו, כך שבכל פעם, נתאים את צרכי המשחק והפעילות של הפעוט לשלב ההתפתחותי בו הוא נמצא. נתייחס לשאלות על איזה צורך עונים המשחקים, מהי תרומתם להתפתחות התינוק, ואילו משחקים מתאימים לתינוק עם לקות ראייה או עיוורון.

במסמך זה תוכלו לקרוא על סוגי משחקים מומלצים לילדים בגיל הרך, החשיבות שלהם עבור התינוק או הפעוט עם לקות הראייה, וכיצד ההורים יכולים לעזור להם להפיק את מירב ההנאה והלימוד מהמשחקים

עקרונות כללים בקניית משחק:

- יש להקפיד על בטיחות ולרכוש משחקים בעלי תו תקן שלא מכילים חלקים קטנים ומתפרקים שהתינוק עלול להכניס לפיו ולהיחנק.
- נקפיד על איכות טובה של המשחק כך שהפעוט יוכל לחקור את המשחק בדרכים שונות (לא מתפרק בקלות, עשוי מחומרים שניתן להכניס לפה).
- נוודא כי התמונות הקיימות במשחק ברורות ולא עמוסות בפרטים.
- יש לשים לב לשימוש בקונטרסט/ ניגודים בצבעי המשחק כך שהפעוט יוכל להבחין בצבעים בקלות רבה יותר.
- נעודד ונקנה משחק המערב שימוש בכמה חושים יחד (שמיעה, מישוש)
- נקנה משחק התואם את הגיל ההתפתחותי, בגודל מתאים שלא יהווה סכנה לילד ויאפשר שימוש בשרידי הראייה במידה וקיימים.

סביבת המשחק

מה נרצה לעודד? פיתוח מושגים, חקירה, למידה, הכרות עם חפץ ולכן נקפיד על סביבת המשחק ונבצע התאמות נדרשות כגון, קונטרסט, גודל ועומס. שהחפץ יהיה בצבע מנוגד לסביבת המשחק (שטיח, שולחן, רצפה), בגודל שהפעוט רואה ושהסביבה תהיה מותאמת בלי עומס גירויים. לפעוט עם עיוורון- עדיף לשחק על פרקט/לוח תהודה, מספק מידע על חפץ שנפל.

מאפיינים של גיל לידה עד חצי שנה

בגילאים אלו נצפה מהתינוק לשחק תחילה עם ידיו ולחקור את גופו וסביבתו הקרובה מאוד. התינוק יתחיל להשתמש בידו בצורה מכוונת, יהיה מסוגל לאחוז משחק ועם הזמן גם להושיט יד לחפץ ולהכניסו לפה. מומלץ להשכיב את התינוק על הבטן, בשכיבה על הבטן ילמד התינוק להרים את הראש והחזה ויחזק את גופו, שרירי הצוואר וחגורת הכתפיים. בשלב הבא ירים התינוק את גופו כאשר נתמך באמות, ייתכן ושלב זה יתאחר מעט אצל ילדים עם לקות ראייה חמורה ויתבסס רק לאחר המעבר מהגב לבטן. התינוק יהיה מסוגל כבר מהשלבים המוקדמים לזהות בקול את המטפל העיקרי ויגיב לקולות מוכרים, הוא יהיה קשוב לצלילים מוכרים ויתעלם מאחרים. נצפה שהתינוק יסובב את גופו או ראשו לכיוון מקור הרעש ולקראת גיל חצי שנה יתחיל להפיק צלילים ראשונים. (תינוק מפיק צלילים כבר מגיל לידה- צלילים אוניברסליים, ואילו בגיל חצי שנה מתחיל להפיק צלילים בשפת אמו).

מה נרצה לעודד, ואיך נעשה זאת?

נחשוף את התינוק למשחקים מגוונים לגירוי חושי ולהתפתחות מוטורית, צבעים שונים, קונטרסטים, מנגנים, מרשרשים ועוד.. חשוב להשתמש במשחקים המעודדים גירוי של מספר חושים יחד, לדוגמא משחק המשלב מישוש שמיעה וראייה כגון הפרפר המוזיקלי. נשים את המשחק קרוב לתינוק. נקפיד להניח את התינוק על גבי משטח בצבע אחיד, על מנת לאפשר לו לזהות את המשחק המונח עליו. נשתמש בחפצים ומשחקים שאותם יוכל התינוק לראות, לשמוע, להרגיש, להושיט יד ולתפוס או להכניס לפה. נציג לתינוק את אותם החפצים לאורך זמן על מנת לעודד חקירה, למידה והכרות עם החפץ. נוכל להציג לתינוק חפצים מאירים בחדר מוחשך בטווח הראייה של הילד לעידוד השימוש בראייה.

דוגמאות למשחק ואביזרים בהם ניתן להשתמש:

משטח פעילות- נשתמש במשטח פעילות בעל צבע אחיד כדי שכל משחק עליו ימשוך את תשומת לב הפעוט.

כדור שאפשר לתפוס ביד בקלות קל ורך למגע. אפשר לתלות פנס קטן בתוכו על מחזיקי מפתחות.

משחק כדורים במרקמים שונים

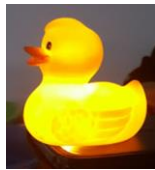
משחק עם מרקמים שונים, משמיע קולות, נעים למגע בגלל הגודל אפשר לשים קרוב לילד וכל נגיעה משמיעה רעש.

משחק מאיר לשימוש גם בחדר מוחשך

מראה אל מול התינוק

מאפיינים של גיל חצי שנה עד שנה:

התינוק מתחיל להיות פעלתן, בודק מרקמים שונים, מרים בית חזה גבוה על כפות ידיו, מסתובב על ציר לשני הכיוונים, מתהפך מהבטן לגב ומגב לבטן. לאחר מכן נראה את התינוק יושב יציב, מתקדם בזחילה, נעמד בהתחלה עם תמיכה ולאחר מכן יעמד בכוחות עצמו ומסוגל להתכופף ולהרים חפץ תוך כדי אחיזה.

חשוב לאפשר לתינוק מרחב תנועה בטוח, תוך כדי השגחה מתמדת ולאפשר לו לזחול, להתנייד במרחב או לעבר מטרה מסוימת. התינוק מתפתח גם מבחינה תקשורתית וקוגניטיבית, מתקרב אל אנשים או מבצע תנועה כאשר קוראים לו, מושיט יד לכיוון חפץ על בסיס ראייה או צליל, ממלמל ומבטא הברות, מצליח לבצע משימות פשוטות ולהבין את הקשר בין גורם ותוצאה (מצביע על חפץ שמעוניין בו, הודף מעליו חפץ)

מה נרצה לעודד:

מוטוריקה גסה וזחילה, קואורדינציה, פעילות תיאום, חקירת האובייקט, סריקה, העברת מבט מחפץ לחפץ. יש להציע לתינוק משחקים מגוונים לגירוי חושי ולהתפתחות מוטורית.

דוגמאות למשחק ואביזרים בהם ניתן להשתמש:

חיות קופצות: עידוד סריקה והבנת סיבה ותוצאה

נבדוק: רקע לבן, ניגודיות בצבעים, הבדל ויזואלי בין החיות, קל לתפעול.

אייר-בול: עידוד זחילה, חיפוש במרחב, סריקה ויזואלית. עדיף לקנות את המכשיר בלי המוזיקה (רועשת מאוד) ולשים לב לקונטרסרס המתאים. הכדור נע בצורה עדינה ואינו בורח מתגלגל ונעלם כמו כדור רגיל.

משטח פעילות הגן המסתובב- שילב. הפעוט שוכב על החיפושית במרכז, החיפושית מוגבהת ומסתובבת . בצורה כזאת הילד יכול בקלות יותר להרים את הראש, ולהסתובב סביב הציר של עצמו (אם יש קושי מוטורי) נותן חוויית הצלחה, חקירה מסביב והנאה.

כדור מעודד סיבה ותוצאה: כדור מסתובב דבוק למשטח, מעט מוגבה מהרצפה ולכן נמצא מול הפנים של הילד, בעל צבעים חזקים ובולטים. כל נגיעה בכדור מפעילה אותו (סיבוב, פעמון..) מעודד הבנת סיבה ותוצאה.

דוגמא נוספת : גם כאן נוכל לראות צבעים בולטים וחזקים, חקירה מגוונת והצמדה לשולחן.

משחק SQUIGZ. מעודד סריקה, הושטת יד על שולחן או מגש (בהטייה) אפשר להניח את החלקים של המשחק שנצמדים בוואקום. יתרון: החלקים נצמדים ולא כל הזזת יד מעיפה אותם כך שאפשר לבצע סריקה בצורה שיטתית.

מאפיינים של גיל שנה עד שנתיים:

בגיל זה מתבסס המושג של קביעות אובייקט, התינוק מתחיל להבין שעצם עדיין קיים, גם כאשר כבר לא רואים אותו, לכן התינוק ייהנה ממשחקי "קוקו": להראות לו חפץ, להחביאו ולאפשר לתינוק לחפש אחריו ולהראות לו אותו שוב, לזמן קצר הוא יחפש חפץ שנשמט מידו וכבר לא נמצא במגע עם גופו. התינוק יתחיל לצעוד וללכת, בהתחלה ינסה ללכת בעזרת מלווה, יצליח לנווט סביב מכשולים גדולים ועם התפתחותו יבסס את היציבה וההליכה. בנוסף נראה גם התפתחות של השפה ואוצר המילים, התינוק יגלה עניין בספרים, יצליח לבצע מיומנויות יום-יומית פשוטות ולהתאים בין חפצים או עצמים הקשורים זה לזה (כמו מקל ותוף) ונראה שיכולת הריכוז שלו בפעולות ובמשחקים תעלה.

מה נרצה לעודד, ואיך נעשה זאת?

פיתוח המושג קביעות אובייקט, התעסקות בחומרים שונים, ניתן להושיב את הילד ליד שולחן המותאם לגובהו ולהציע לו משחקים וחומרי יצירה, פיתוח מוטוריקה עדינה. נרצה לעודד תנועה, ניידות והליכה, לאפשר לתינוק מרחב תנועה בטוח - תוך כדי השגחה מתמדת.

דוגמאות למשחק ואביזרים בהם ניתן להשתמש:

המפתח להתפתחות: המשחק בעל צבעים חזקים ובולטים, חור ההשחלה גדול וברור.

סריקה- למצוא פטריות על המשטח

להכניס פטריות לחורים

מיון לפי צבעים

מיון לפי צורות

הכנסת חלק אחד בשני

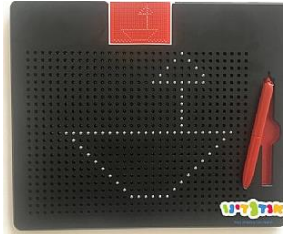
יצירת מגדל

קוביות סברס: כדי לשים קוביה על קוביה יש צורך בתיאום עין יד, ובראיית עומק.

קוביות אלה מתלבשות בקלת אחת על השנייה ולא נופלות, נותן חווית הצלחה ולאחר מכן אפשרות לדייק במשימה.

עט מגנט: בגילאים קטנים המבוגר הוא שצייר, ציור פשוט והילד יצטרך לגעת במגנט ו"להעלים אותו" בגיל מאוחר יותר המשחק יאפשר גם לילד לצייר בעצמו, יעודד תיאום עין יד, סריקה בשטח עם גבולות ברורים, מישוש.
על המשטח השחור ברורים יותר המגנטים מאשר על המשטח האדום.

יד, פענוח

משחק לוטו: פיתוח סריקה, תיאום עין

באמצעות זיהוי, הבחנה והתאמה העברת מבט מתמונה לתמונה, התאמת תמונות.
סריקה: יש לשים את התמונות על הקיר או על לוח שטיח על השולחן והפעוט צריך לסרוק את השטח ולמצוא.
העברת מבט מתמונה לתמונה: נבחר בהתחלה 2 תמונות מאד שונות אחת מהשניה- כדי לאפשר לפעוט שלא רואה פרטים- לבחור ע"פ ראייה. (לדוג' כדור ופרה)

ניתן להשתמש בתמונות מתוך המשחק למטרות נוספות, כאשר הרקע להן יהיה חלק עם גבולות ברורים, נוכל להיעזר בשולחן, קיר חלק או שטיח סקוטשים.

נשים לב בקניית המשחק שיש הבדל ברור בין התמונות במשחק (כמו במשחקים בדוגמא), מבחינת הצבע והגודל ושהרקע עליו נמצאות התמונות אחיד ואינו עמוס.

יש פחות עומס בלוח וגם התמונות ברורות וטובות.

פאזלים ומשחקי התאמת צורות

חשוב לבחור פאזל מותאם לילדים עם לקות ראייה, התאמות בצבע, בגודל, בקווי המתאר של הצורה מודגשים, נח להחזיק בידית המצורפת ולנסות להתאים למקום. הצורות השונות מפוזרות בשטח גדול, דורש מהפעוט לבצע סריקה בשטח גדול יותר בצדדים. ניתן לראות זאת במשחק התאמת הצורות של חברת דורון

פיל אורות וצלילים: הבנת רצף, סיבה ותוצאה, קביעות אובייקט. המשחק מאפשר להכניס כדור למעלה, כאשר מגיע למטה יש אורות וצלילים. המשחק מודולרי: אפשר להכניס דרך ראש הפיל- בצורה לא מדויקת או להוריד את ראש הפיל ולהכניס בצורה מדויקת, אפשר גם להוריד את הטבעות מהבד.

מגדל כוסות של איקאה

מתלבשים בצורה נוחה אחד על השני ויש הבדל ברור בין הצבעים

מגדל כוסות של חברת פישר פרייס

ניתן לחבר את החלקים לקבלת כדורים שונים כמו כן ניתן גם להכניס חפץ לתוך הכדור.

מאפיינים של גיל שנתיים עד שלוש +:

ילד יש כבר יכולת ניידות גבוהה (רץ, קופץ, מטפס), הוא מסוגל להשתמש בידיו למשימות מורכבות ועוקב בהצלחה אחרי סדרת הוראות. המשחק מהווה מקור חשוב ללמידה והתפתחות, דרכו נוצרות הזדמנויות לחשיפה למושגים, מרקמים ותחושות, הבנת הוראות, פיתוח יכולות חברתיות, פיתוח השפה וגירוי הסקרנות והחקירה. הילד יהיה מסוגל להשחיל חרוזים גדולים, להרכיב פאזל, למיין חפצים, לפרק ולהרכיב חזרה, לחקות את פעולות המבוגרים כמשחק ועוד..

מה נרצה לעודד ואיך נעשה את זה?:

ככל שנחשוף את הילדים ליותר משחקים ולמגוון רחב של אפשרויות, נעודד פיתוח מיומנויות שונות ונניצר עבורם הזדמנויות ללמידה, כך נוכל לאפשר התקדמות והתפתחות באופן מיטבי.

דוגמאות למשחק ואביזרים בהם ניתן להשתמש:

בהתאם לגיל ההתפתחותי של הילד, נזכור לקנות משחקים מותאמים לילדים עם לקות ראייה או עם עיוורון בהתאמה לגודל, ניגודיות, צורה, איכות המשחק

משחק השחלה של שילב, לפי צבעים
שימוש בחרוזים, נח וקל למישוש חור השחלה.
ניתן להדגיש בשחור את קצה המוט שלתוכו משחילים.

משחק השחלה של איקאה: טבעות, נח להשחלה

הכנסת צורות, משחק של חברת טומי: הצורות במשחק מדויקות וברורות למישוש, נח מאד לדייק ולהכניס לתוך החור המתאים (אין צורך לסובב את הצורה כדי להכניס) העיגול- כדור (ולא אליפסה כמו בחלק מהמשחקים) הקובייה- סימטרית מכל הצדדים (ולא מלבנית) המשולש –סימטרי מכל הצדדים

אפשרויות שימוש במשחק:

1. הכנסת הצורות השונות, לתוך העיגול הכחול (לא נדרשת מהילד התאמת פתח הכניסה לצורה הנבחרת)
2. כיסוי פתח הכניסה של חור המשולש והריבוע ולהכניס רק לעיגול
3. להכניס לכל הצורות- במקרה הצורך להדגיש עם טוש שחור מסביב לחור.

דוגמאות למשחקים נוספים שנוכל להשתמש בהם:

פאזלים, בצק, סולמות וחבלים, פליימוביל (לפיתוח משחקי דמיון), משחקי השחלה והרכבה כגון צינורות, מגוון מדבקות שניתן להדביק על קווי מתאר אותם המבוגר יצייר או על תמונה מוכנה או סתם על נייר

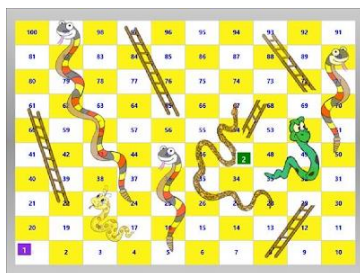

פאזלים לילדים

להקפיד על תמונה ברורה, איכות טובה של המשחק, פשוטים להרכבה עם חיבור נוח וקל בין החלקים כמו בפאזל מגנט.

צינורות השחלה והרכבת דגמים שונים

סולמות וחבלים: לבחור משחק עם הפרדה מספיק ברורה בין מספר למספר. חשוב שהסולמות וחבלים גם הם יהיו בצבעים עם קונטרסט ברורים. (בתמונה המצורפת נחש אחד בצבע צהוב- אפשר להדגיש מסביב עם טוש שחור)

נוכל להיעזר במעמד לשינוי זווית עבור התמונה או המשחק. בדומה למעמד של טאבלט או ספר, כך נתאים את זווית הראייה לילד ונאפשר תפקוד ראייה טוב יותר עבור ילדים הזקוקים לכך. האובייקט יהיה מונח מולם ולא בזווית אנכית כלפי מטה (מנח אופקי).

אפשר לקחת קרש ולחבר למעמד. יש גם באיקאה מעמדים שונים אבל היתרון במעמד מסוג זה (שבתמונה) שאפשר לשנות את הגבהים ולבצע התאמה טובה יותר.

לסיכום, אז בשביל מה יש משחקים?

- תקשורת וכישורים חברתיים
- פיתוח מיומנויות של מוטוריקה גסה ועדינה
- פיתוח יכולות קוגניטיביות
- פיתוח תפקוד הראיה
- מודעות ותחושת עצמי
- פיתוח מיומנויות שפתיות
- דמיון ויצירתיות

כפי שראיתם ניתן להשתמש במשחקים מותאמים או להנגיש משחקים קיימים באמצעות: קונטרסט צבעים, בליטה מישושית, והתאמות מיוחדות, וכן ניתן לרכוש משחקים מותאמים/ מונגשים במרכז לעיוור.

<http://www.ibcu.org.il/ProductList.aspx?PcatID=956>

חשוב לתת לילד לטעות לפעמים, להמליל את הפעולה, לתת הוראות מדויקות

והכי חשוב: לשחק בשמחה, בהנאה, וביחד!!!

בהצלחה